

(AVAGY WEÖRES SÁNDOR IDŐSZERŰSÉGE)

Előbb-utóbb le kell számolnunk azzal a tévképzettel, hogy Weöres Sándor költészete valamiféle zseniális deviancia tulajdonképpen, egy túlrejtett, túlrejtett, túlságosan is hibátlan zenéjű gyerekpoézis, amibe a felnőtt is beleszédül ugyan, de csak úgy, ahogy életkorunkat feledve, játékba keveredünk időnként gyerekeinkkel. Ennek a költészetnek számos komor pillanata van, csak végig kell olvasni, én például, amikor már elbolondít egy-egy ritmusjátékával, és magasba emel anyagi szárnysuhogásával, mindig a Valse triste-et felidézve huppanok a földre, ha már nem akarok az ennél is józanitóbb, nem csupán szívbe, de gyomorba is markoló Sevcsenko-témavariációkra gondolni, és azon belül is arra a versindításra, hogy: „Úristen, fekszem a nyüves veremben / s tudom, hogy meg nem szabadítasz engem. / Egy életen át hordoztam neved / s elpusztítasz mint ellenségedet.” (Variációk Sevcsenko témáira, Kazamatában) A folytatást sem olvasni, sem idézni nem szeretem, csak ha éppen elegendő erő- és vigasztartalmat érzek magamban. Nem azt akarom mondani, hogy van egy másik Weöres Sándor, mert nem nagyon hiszek az ilyen hirtelen felfedezésekben, egy egyébként valóban népszerű költő esetében különösen nem.

Arra gondolok csupán, hogy minden igazi alkotó ugyanazokat a kérdéseket teszi fel önmagának, és eredetisége attól függ, hogy milyen válaszokat ad arra, amit költészetben – művészetben – kívül végül is megválaszolni nem lehet. Ugyanazt kérdezik a költők, és nagyságuk attól függ, hogy találják-e a többiekétől valami módon különböző választ ezekre a kérdésekre. Nem akkor, nem abban a versben többnyire, amelyben a kérdés elhangzott. Néha, persze, már a kérdésfeltevés nagyszerűsége is elegendő a zsenialitáshoz, máskor viszont kellene a folyamatos feleletek is hozzá. Ki tagadhatná, hogy Csokonai Vitéz Mihály, Vörösmarty Mihály, Madách Imre, Babits Mihály vagy Weöres Sándor ugyanúgy kérdez életének egy adott pillanatában. Nem feltétlenül induláskor, mert a költői életműnek sajátja sokszor, hogy a válaszokat hamarabb megfogalmazza a költő, mint magát a kérdést. Bizony, remekmű mindahány, önmagában mégis szálnalmas a felelet a kérdés szenvedélyes áramához, lenyűgöző szín- és ötletorgiájához képest a Konstantinápoly című történelemfilozófiai költeményben, a Csongor és Tünde című allegorikus mesejátékban vagy a Gondolatok a könyvtárban című kultúr-bölcséleti poémában. Próbáltam hangzatos műfaji megnevezéseket adni ezeknek az alkotásoknak, de valójában megválaszolatlan kérdésözlőnről van szó minden egyes esetben. Mármint gondolati-bölcséleti eszközökkel megválaszolhatatlanok ezek a kérdések. Hiszen az ember tragédiájának végén egyébként gyönyörűsége az az egyetlen reménykeltő mondat. De ennyi: gyönyörűsége! Illetve: kell-e ennél több? Talán igen. De csak olyan értelemben, hogy több ilyen mondat kell válaszul. Sőt, az egész életmű kell feleletnek. Mert teljes a Jónás könyve is, és kerek egész Weöres Sándornak a Konstantinápolyra is emlékeztető nagy költeménye, A Bab el Mandeben, de a magával ragadó szövegben bizony madáchian nyugtalanítók az odaragasztott egy-két soros biztatások: „Így múlik mind a lény, a név, a mű, / de fejleményük él és hat tovább”, illetve a végén, „hogy aki élt, az nem hiába élt”. Mint ahogy a Harmadik nemzedék is sokatmondó virtuozitásával győz meg, és kevésbé hatnak lapos igazságai: „s még azt se bánom, ha semmit se mond. / Csak szép legyen, csak olyan szép legyen, / hogy a könny összefusson a szememben”. S aztán a – néha félre is értett – befejezés: „Ó, szépség lázmérője, hátgerinc, / te néma bölcs: te légy, te légy bírálóm!”

Az érvényes válasz természetesen maga a szöveg, nem pedig annak értelmezése. Azt is mondhatnám, hogy a kérdés megformálása egyúttal fel is oldja a kérdőjeleket, a szorongást, az ismeretlentől, vagyis az értelmezhetetlentől való egzisztenciális félelmet. Juhász Gyulánál a Tápai lagzi, Babits Mihálynál az Ősz és tavasz között ugyanúgy a formájával teremti meg a világegészet, mint a Valse triste. Ez a három költemény közvetlenül kapcsolódik egymáshoz nálam, Babits és Weöres szövege kulcsszavaival is egybecsukódik – „egybezárul”, hogy a „kulcshoz” társítsuk –, olvassuk össze: „ősi boros ének” vagy „szüreti ének”, „szőlőtő” vagy „venyige”, „este” és mulandó „teszt” itt is, ott is. Tudnak egymásról a költők, tudnak egymásról a versek, ez így természetes. Ideje visszahelyezni Weöres Sándort a magyar poézis közös kép- és eszmevilágába, és el kellene felejtetni, hogy ez nem a kertek alatt vezető, kőkeny-, berkenye- és galagonyabokrokkal szegélyezett dűlőút, de különút természetesen, akárcsak az Arany Jánosé, Ady Endréé, József Attiláé vagy Dsida Jenőé. Azé a Dsidáé, akit mellest a „Harmadik nemzedék”-ben is emleget Weöres Sándor. A vers nemcsak nyelvből van, hanem végső soron magáról a nyelvről szól, nem másról. Átrendezi a nyelvet, a világról való tudás közvetítésének eszközét, vagyis magát a világot. Kedvel forgattam hajdanában, úgy ötven évvel ezelőtt a Jávorka–Csapody-féle Erdő-mező virágait. Próbáltam most előkeresni a megfelelőjét, látom, egy kicsit másképpen néz ki: Dr. Jávorka Pál és Rogán Miklósné a szerzők, de a címe most is ugyanaz, és hát belül is ismerős. Keresem a galagonyát, látom, kétféle fordul elő minálunk: cseregalagonya és egybibés galagonya. Fogalmam sincs, Weöres Sándor melyiket változtatja lánnyá közismert versében, és melyikbe is vagyunk mindannyian szerelmesek verhallgató óvodásoktól versolvasó apukáig és nagyapáig. De egy biztos, a galagonya – galagonyák – elterjedtsége a magyar flórában ezerszeresére nőtt ezzel a verssel, nem a költészetben csupán, hanem a nyelvben is, tehát magában a valóságban. Tele van mifelénk is galagonyával az erdő-mező, és hűvös éjszakákon felizzik mindenütt piros ruhájuk, míg aztán az ezüstös holdfény betakarja őket. Úgy tudni, hogy a nagy költők – mondjuk, Petőfi? – meglik a nyelvéjlődés fő irányát, megsejtik, hogy merre alakul a nyelv, és azért olyan érthető ma is. Van ebben valami igazság, de nem túl sok. Inkább a fordítottjában hiszek, abban, hogy szókincsük azért élő mindmáig, mert a sok használatból egyvalami nem kopik, hanem fényesedik: a nyelv. Értjük Petőfit vagy Aranyt, mert nem hagytuk őket múzeumi ritkaságként porosodni. Régibb költőnk ma Reviczky Gyula, ez az igazság, mint Csokonai Vitéz Mihály.

Ha már elővettem az Erdő-mező virágait, nézem, hogy melyek is a piros termésű („bogyó vagy felfűjt természetes csésze”, ahogy a könyv mondja) cserjék vagy fák illetve lányok, akik maguk is gyönyörűek, irigykednek, és költőre várnak, hogy felkérje őket táncolni: tövises sóskafa, madárberkenye, déli berkenye, málna, bérci rózsza, kecskerágó, húsos som, feketegyűrű, fűrtös bodza, kányafa, ükörke, ördögcérna. Beleszédülni a bérci rózsába, elveszni a feketegyűrűben, hozzáérinteni arcunkat a fűrtös bodzához, két kézzel magunkhoz húzni az ükörkét, menekülni az ördögcérnától, aztán megadóan hagyni, hogy megfércelje a szívünket! Miközben izzik a galagonya, és nem tudja, hogy hamarosan sírni fog.

Azt hiszem, erről szól ez a vers, erről szól Weöres Sándor költészete: hogyan terjesszük el a galagonyát a Kárpát-medencében? Ugye, milyen hatásos politikai program ez a l'art pour l'art?

Kategoria: WEÖRES SÁNDOR 100
Denumire autor: Markó Béla

Látó Szépirodalmi Folyóirat